

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Terezy Matoušové *Komentovaná edice rukopisné povídky Černej Honza aneb v starým zbořenym zámku Radině nad Plzencem zaklený kolomazník*

Diplomová práce Bc. Terezy Matoušové je mimořádně zdařilým počinem na poli editologie. Zpřístupňuje v mnoha směrech zajímavý text literární povahy,¹ pocházející ze samotného konce středněčeského období, a nejenže předkládá detailní analýzu pravopisu daného rukopisu, ale také konfrontuje výsledky této analýzy se závěry mnoha starších i nedávných prací, čímž si získává významné místo ve výzkumu staršího českého pravopisu.

1. Koncepce práce

Práce v tomto bodě jednoznačně splňuje formulované požadavky – má promyšlenou a ucelenou strukturu, neobsahuje žádné nadbytečné části, přesně užívá terminologii, logicky argumentuje, poskytuje náležitá zobecnění dílčích analýz.

Práce sestává ze tří hlavních částí: transliterace, pravopisného rozboru a transkripce rukopisu. Jejich seřazení může být vnímáno jako poněkud neobvyklé, je však velice funkční. V ediční poznámce k transliteraci jsou detailně popsány způsoby řešení problémů s interpretací, včetně ukázek grafiky rukopisu. Transliterace je východiskem pro pravopisný rozbor památky, v něm je diskutována hlásková platnost jednotlivých zápisů a zvolená řešení se uplatňují v druhé, transkribované edici. Pravopisnému rozboru je předsazena krátká literárněhistorická poznámka k orientaci čtenáře, v rozboru se postupuje od grafiky a interpunkce přes konsonanty a vokály k „poznámce“ o propriích a majuskulích. Celkové výsledky pravopisného rozboru jsou přehledně shrnuty a zasazeny do kontextu dosavadního bádání (stejně jako je tomu mnohokrát předtím u jednotlivých jevů). Snad jen u sedmé kapitoly o samohláskách, která je na mnoha místech naplněna vyčerpávajícím popisem jednotlivých ortografických variant, bych uvítal rozšíření shrnutí a byl bych zde býval doporučil připojit resumé k psaní přejatých slov.

Transkribovaná edice památky je, jak se píše v ediční poznámce na s. 157, jednoznačně „vedena lingvistickým zájmem o text“.² Editorka si na základě pravopisného rozboru stanovuje precizní transkripční zásady a dodržuje je. O funkčnosti některých úprav (či spíše neúprav – a pochopitelně jde v největší míře o notoricky známé záležitosti týkající se samohláskové kvantity, souhláskové spodoby a psaní spřežek dohromady nebo zvlášť) by se dalo dlouho diskutovat – ale aby mi bylo rozuměno správně: úpravy jsou zcela konzistentní. Pokud bychom je vynesli na osu, kde bychom měli pásmo čtenářských či popularizačních edicí, pásmo kritických edicí v tradičním chápání a pásmo edicí, které bych si dovolil označit jako lingvistické, zvýznamňující jevy v přechodovém pásmu mezi pravopisem a jazykem (srov. např. Havelkovu recenzi Šlosarova vydání *Massopustu* v České knižnici), pak by se ediční zpracování zcela jednoznačně zařadilo k poslednímu uvedenému typu edic. To je výborné s ohledem na účel edice (kvalifikační práce) i kvůli jisté předběžné opatrnosti při interpretaci jednotlivých zápisů – editorka je daleka tomu, aby se nechala ovlivnit „jednoznačnými“ závěry předchozích výzkumů, a důkladně je na svém materiálu prověřuje.

---

¹ Myslím si, respektive vzhledem k zábavnému charakteru editovaného textu ani příliš nepochybuji o tom, že stejně jako mě velmi těšilo čtení práce, musela se autorka bavit při jejím psaní.

² Součástí ediční poznámky jsou soupis emendací a slovníček (k němu viz následující bod).

Pokud by však text povídky měl být vydán i pro širší, méně odborné publikum (a podle mého názoru určitě měl!), bylo by záhodno ediční přístup poněkud modifikovat a grafickou podobu textu o něco přiblížit dnešním pravopisným zvyklostem.

Hodnocení: A

2. Metodologie a zpracování dat

Práce používá vhodnou metodologii, postup práce je naprosto kontrolovatelný, autorka nezametá pochybnosti pod koberec, ale diskutuje o nich. Zohledňuje velké množství relevantních aspektů, např. specifika západočeské jazykové situace a německo-český jazykový kontakt, především v lexiku.

Data jsou vhodně prezentována a interpretována. Kupř. v pravopisném rozboru jsou doklady různých zápisů hlásek přehledně řazeny a velmi fundovaně komentovány, mnohokrát dochází k vítaným a produktivním konfrontacím s výsledky existujících prací. Jedinou „koncepční“ nesrovnalost, výjimku v pečlivém utřídění dokladů, vidím v zařazení kvantity v přechodnicích typu *čekaje/čekáje* ke kvantitě v kořenech a slovotvorných afixech (s. 99–100) místo do kapitoly o kvantitě v „morfologickém systému“. Dále jsem objevil dvě drobné nesrovnalosti, způsobené patrně přehlédnutím: na s. 90 je mezi výrazy s předponou *vz-* uvedeno sloveso *vzíti* (což odpovídá etymologicky, ale když byl text zapsán, byla už přípona zastřena) a na s. 103 je tvar *skříkl* (od *skříknouti*) omylem přiřazen mezi tvary slovesa *říkat*.

Ještě nabízím dvě vysvětlení k jednotlivým lexémům (nepovažuji je za jistá). Píše-li se v práci na s. 89 o kritériích pro výběr předpon *s-/z-*, mohly takto snad být vysvětleny i některé nevysvětlené případy, srov. *skroušenost* („dohromady“?) nebo *stratit* (pryč?). – U kořene *hled* (s. 103) bychom mohli jedinou délku odůvodnit tím, že *zhlédaly* je tvar slovesa s kmenotvornou příponou *a*, kdežto ostatní tvary jsou od kmene *s nou*.

Metodologické poznámky k transkribované edici jsem uvedl v předchozím bodě, teď bych ještě měl určitě věci ke slovníčku, který je její součástí. Autorku musím za jeho vypracování pochválit a moje hlavní poznámka míří stejným směrem jako připomínka k edici – že pokud by byl text zpřístupněn širšímu publiku, měl by být podle mého názoru slovníček mírně rozšířen. Navrhoval bych zahrnout další slova dnes neobvyklá (*přestupník*, *sprvku* „nejprve“, *vynacházet se*) a taková, u nichž se význam posunul (*podle* „vedle“, *pohádka* „hádanka“, *užitek* „důsledek“? – 9r, *žádný* 11v). Ke stávajícímu zpracování slovníčku mám tři drobné komentáře: *chápat se* nevypadá jako dokonavé a *merkovat* (44r) zase jako nedokonavé, a tudíž by pravděpodobně měl být změněn vid jejich ekvivalentů; u *regrací* bychom snad mohli použít vedle ekvivalentů *odpočinek* a *zábava* také (zastaralé?) *povyražení*; u *zhlídnout se* se nachází poměrně toporná a nepřesná kontextová vysvětlivka, protože nejde o *porod*, ale o zobrazení viděného v (později narozeném) potomkovi (leč uznávám, že podat jednoduché a srozumitelné vysvětlení je tady velmi těžké).

Hodnocení: A

3. Práce s odbornou literaturou

Autorka práce užívá odbornou literaturu s přehledem a nadhledem a prokazuje výbornou orientaci v oboru. Ještě důležitější než to, že zohlednila poznatky z opravdu rozsáhlé řady prací různého druhu, zabývajících se např. dějinami pravopisu, historickou mluvnicí, dialektologií, paleografií a regionální historií, se mi zdá způsob, jakým tyto poznatky uplatňuje: ať už vede dialog s klasickými autoritami od Gebauera po Poráka a Voráče, nebo vstupuje do aktuálních vědeckých diskusí s Andrlovou Fidlerovou, Šimečkovou, Timofeevem a dalšími, činí tak zcela suverénně, vždycky dokáže vymezit problém, vyhodnotit jeho různá stávající řešení a po zvážení dílčích argumentů navrhnout a odůvodnit řešení vlastní.³

Hodnocení: A

4. Formální úroveň práce

Práce má všechny potřebné náležitosti, je zpracována odpovídajícím způsobem a napsána vyzrálým odborným stylem, do kterého se dobře integrují i poněkud ozvláštňené a zároveň ozvláštňující formulace pojmenovávající práci autorky s textem. Výklady mají jasnou strukturu a formální nedostatky jsou raritní, dvěma opravdu z mála jsou nesprávný odkaz na s. 64 a nepatřičný anglický ekvivalent *češtiny střední doby* v podobě „Old Czech language of the middle ages“ v soupisu klíčových slov.

Hodnocení: A

5. Celkové hodnocení

Předložená diplomová práce svou úrovní podle mého názoru přesahuje běžné standardy diplomových prací obhajovaných v ÚČJTK, obsahově i formálně je na úrovni rukopisu určeného k publikaci. Jednoznačně ji **doporučuji k obhajobě** a navrhuji ji hodnotit známkou **výborně**. Výsledky práce by rozhodně měly být představeny, ať už laickým čtenářům formou popularizační edice pověsti, nebo odborné obci článkem diskutujícím vybrané ediční problémy a jejich řešení, případně vystoupením na podzimním kolokviu Historický text a jeho interpretace, pořádaném oddělením vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, v. v. i., nebo na jiné platformě.

---

³ Jistě lze mít k několika místům připomínky, ty však zůstávají v celku práce marginální: citace z ČŘJ na s. 79 se mi nezdá pro práci úplně funkční; k původu slova *pře(d)ce* existují vhodnější zdroje než Šimkův slovníček – to je k s. 83; na s. 83 je také ne zcela vhodně, poněkud ahistoricky, užit termín *kodifikace*, ale byl takto nejspíš převzat ze starší literatury (Poráka?), také převzaté (z Janečkova článku) může být nevhodné pojmenování *koncovka* („připojování písmenných koncovek k číslici“ – lépe *zakončení*, protože *koncovka* to být může, ale nemusí, s. 78); záznamy v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny* není vhodné poměřovat kvantitativně (k s. 101). – Stejně tak by bylo možné navrhnout zohlednění dalších poznatků (ke krácení kořenné samohlásky u předponových sloves, srov. např. s. 102, je dodnes nepřekonaným pramenem Gebauerova historická mluvnice) a pojmových konstruktů (např. pravopis *pro foro externo* versus *pro foro interno* Mirka Čejky) či dalších edic dobových textů, uplatňujících často odlišné přístupy, ale zdůrazňuji, že práce už ve stávající podobě využívá nadprůměrné množství vhodné sekundární literatury, takže bych např. porovnání dalších edičních přístupů viděl jako vhodné téma na další dílčí výzkum.

6. Otázky k obhajobě

Otázky nemám, jenom jedno upozornění a jeden námět.

Nemělo by zapadnout, jak je práce aktuální, jak se vyjadřuje k hranici mezi jazykem a pravopisem, k možnostem (provedení) transkripce – a jak se tím vřazuje do polemik a diskusí o vydávání staročeských i novočeských textů. Zde srov. jenom charakteristiku transkripce z úvodu práce: „V ní [tedy transkripci, F. M.] je text zapsán dnešním pravopisem, ovšem s výjimkami, jež se snaží odrážet **zvláštní jazykové a v menší míře i pravopisné jevy** památky.“ (S. 9, zvýraznil F. M.)

Edice rukopisu zároveň ukazuje celou řadu jazykových jevů, které by mohly být předmětem dalších výzkumů, jež by přispěly k prohloubení poznatků o jazyce daného období, ať už bychom pracovali pouze s daným textem, nebo ho srovnávali s dalšími texty z příslušného období. Jenom namátkově – vedle lexika (kupř. adj. *jízdecký*) by rozhodně stály za pozornost (snad výhradně?) předložkový instrumentál, koncovky přivlastňovacích adjektiv, distribuce zvrátneho přivlastňovacího zájmena, deiktické výrazy včetně „členů“ před substantivy, přechodníky s koncovou délkou typu *vidá*, spojovací výrazy a míra jejich ustálení a mn. j.

Praha 30. 5. 2021

Mgr. František Martínek, Ph.D.